

บทที่ 2

ลักษณะเฉพาะของสารคดีโลกสลัปส์

ยุคของสารคดีที่แพร่ภาพทางโทรทัศน์ในประเทศไทย

เมื่อพิจารณาประวัติความเป็นมาของสารคดีโทรทัศน์ในประเทศไทย ผู้วิจัยพบว่า ยุคของสารคดีโทรทัศน์ แบ่งได้เป็น 3 ยุค ด้วยกันคือ ยุคภาพยนตร์สารคดี ยุคเทคนิคโทรทัศน์ และยุคเข้าสู่ความนิยมหรือยุคทอง รายการสารคดี โลกสลัปส์ เป็นรายการหนึ่งที่มีชื่อเสียงในยุคทอง

รายการสารคดีโทรทัศน์ในเมืองไทยระยะแรกเป็นสารคดีที่ผลิตด้วยเทคนิคภาพยนตร์ โดยใช้ฟิล์ม 16 มิลลิเมตร บันทึกภาพแล้วนำมาออกอากาศทางโทรทัศน์อีกทอดหนึ่ง ภาพยนตร์สารคดีเหล่านี้มีทั้งที่ผลิตในประเทศและต่างประเทศ ภาพยนตร์สารคดีที่ผลิตในประเทศส่วนใหญ่เป็นของหน่วยงานราชการ เช่น ตั้งแต่ปี พ.ศ.2510 มีสารคดี สองข้างทางรถไฟ ของการรถไฟแห่งประเทศไทย ต่อมาประมาณปี พ.ศ.2524 จึงเริ่มมีรายการสารคดีที่ผลิตด้วยเทคนิคโทรทัศน์ คือ รายการความรู้คือประทีป ของบริษัท เอสโซ่สแตนดาร์ด จำกัด หลังจากนั้นมียุคของสารคดีสั้น 10-15 นาที อีกหลายรายการเป็นต้นว่า รายการ ชีพจรลงเท้า รายการ กระจุกกระจิก ครั้นถึงปี พ.ศ. 2530 รายการสารคดี ส่องโลก ซึ่งเป็นสารคดีชุดตอนละ 30 นาที ก็ได้แพร่ภาพออกอากาศในปีเดียวกันกับที่สารคดีชุด “แม่น้ำเหลือง” ของญี่ปุ่นออกอากาศในรายการ โลกสลัปส์ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2532 สารคดี โลกสลัปส์ ชุด “สิบสองปีนนา” ซึ่งเป็นสารคดีชุดแรกที่ผลิตโดยคณะผู้ผลิต คนไทยจึงได้แพร่ภาพ (ธีรภาพ โลหิตกุล (สัมภาษณ์), 10 พฤศจิกายน 2540)

ยุคทองของสารคดีโทรทัศน์เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2533 เมื่อรายการสารคดีโทรทัศน์เพิ่มปริมาณขึ้นและหลายรายการก็เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย ความนิยมนี้ น่าจะมีสาเหตุมาจาก คุณภาพของสารคดีและความตื่นตัวที่จะรับข้อมูลข่าวสารของผู้ชมในยุคสารสนเทศ ซึ่งสารคดีโทรทัศน์สามารถตอบสนองได้

สารคดีโทรทัศน์ในปัจจุบันมีรูปแบบหลากหลาย ใช้เวลาออกอากาศตั้งแต่ 1 นาทีถึง 1 ชั่วโมง แพร่ภาพตลอดรายการหรือเป็นส่วนหนึ่งของรายการอื่น นำเสนอเป็นรายการประจำหรือในวาระพิเศษ เช่น วันสำคัญต่าง ๆ

ที่มาของสารคดี โลกสลัปลี

สารคดีโทรทัศน์ในเมืองไทยโดยทั่วไป แบ่งตามรูปแบบการนำเสนอได้ 3 ประเภท ได้แก่ 1) สารคดีท่องเที่ยวและผจญภัย (Adventure Documentary) คือรายการสารคดีที่บอกเล่า การเดินทางของคณะผู้ผลิต มีการบันทึกภาพเบื้องหลังการถ่ายทำประกอบการแนะนำสถานที่ที่น่าสนใจ เช่น รายการสารคดี ส่องโลก รายการสารคดี สู่โลกกว้าง และรายการสารคดี ท้าพิสูจน์ 2) สารคดีเชิงละคร (Docudrama) คือสารคดีที่นำเรื่องจริงมาสร้างบทคล้ายละครมีผู้แสดงเป็น ตัวแทนของบุคคลในประวัติศาสตร์, บุคคลสำคัญหรือบุคคลที่น่าสนใจ เช่น สารคดีชุด “เสรีไทย”, สารคดีชุด “คนจีนในแผ่นดินสยาม” และ “สารคดีชุดแผ่นดินสยามอิน-จัน” 3) สารคดีเชิงวิชาการ (Pure documentary) คือ รายการสารคดีที่นำเสนอสาระล้วน ๆ โดยไม่สอดแทรกเบื้องหลัง การถ่ายทำ สารคดีประเภทนี้แบ่งออกเป็น 2 ชนิดคือ สารคดีที่ใช้ภาษาแบบแผนและสารคดีที่ใช้ภาษาเร้าใจ สารคดีที่ใช้ภาษาแบบแผนจะใช้ภาษาทางวิชาการที่เป็นระเบียบเคร่งครัดเช่นรายการ ความรู้คือประทีป และรายการ รักษ์ฟัน ส่วนสารคดีที่ใช้ภาษาเร้าใจจะใช้ภาษาถึงแบบแผน ในการนำเสนออาจมีภาษาพูดปะปนอยู่ด้วยและภาษาที่ใช้สื่อสารส่วนใหญ่มีพลังในการโน้มน้าวใจเช่น รายการ กระจกหกด้าน รายการ โลกสีน้ำเงิน รายการ โลกสลัปลี

เมื่อบริษัทแปซิฟิกอินเตอร์คอมมิวนิเคชั่น จำกัด ได้นำสารคดีชุด “แม่น้ำเหลือง” ของสถานีโทรทัศน์เอ็นเอชเค (NHK) ของญี่ปุ่นมาแพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 อ.ส.ม.ท.ภายใต้ ชื่อรายการ โลกสลัปลี ใน พ.ศ. 2530 ปรากฏว่ารายการดังกล่าวเป็นที่นิยมของผู้ชมอย่าง กว้างขวาง จากนั้นในปีเดียวกันบริษัทแปซิฟิกฯ จึงได้ผลิตรายการ โลกสลัปลี เป็นของตนเองขึ้นมา คณะผู้ผลิตสารคดีโทรทัศน์ของบริษัทแปซิฟิกฯ ได้ศึกษาวิธีการนำเสนอของสารคดีต่างประเทศทั้งของ สถานีซีเอ็นเอ็น (CNN) ประเทศอังกฤษ และสถานีเอ็นเอชเค(NHK) มาอย่างต่อเนื่องประกอบกับได้ ได้รับความสำเร็จในการผลิตสารคดีพิเศษชุด “ตามรอยรัชกาลที่ 5” ซึ่งถ่ายทำ ณ ประเทศ นอร์เวย์เมื่อ ปี พ.ศ.2531 จึงมั่นใจว่าจะสามารถผลิตสารคดีโทรทัศน์ให้มีคุณภาพทัดเทียมกับของต่างประเทศ ได้ การผลิตรายการจึงเริ่มต้นขึ้นด้วยการอำนวยการของ สมเกียรติ อ่อนวิมล กรรมการผู้จัดการ บริษัทแปซิฟิกฯ และผู้อำนวยการการผลิตรายการ โลกสลัปลี ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกความคิดร่วมกับ ชนินทร์ ชมะโชติ ผู้ควบคุมการผลิตรายการ โลกสลัปลี โดยมุ่งเน้นเนื้อหาด้าน

ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ธนาคารไทยพาณิชย์ซึ่งมีนโยบายสนับสนุนการสร้างจิตสำนึกทาง ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมได้ให้เงินสนับสนุนการผลิตประมาณปีละ 10 ล้านบาท ตั้งแต่ สารคดีชุดแรกจนถึงสารคดีชุดสุดท้ายรวมกว่า 30 ชุด เป็นเวลา 7 ปีคณะผู้ผลิตได้วางแผนการผลิตสารคดีไว้หลายชุดและได้ดำเนินการผลิตไปบ้างแล้ว แต่ชุดแรกที่ได้้นำออกอากาศเป็นชุด

ที่อยู่นอกเหนือแผนงาน กล่าวคือในปี พ.ศ. 2531 สถานีโทรทัศน์ยูนิคอนประเทศจีนได้เชิญบริษัท แปซิฟิกฯ ไปถ่ายทำเรื่องชนกลุ่มน้อยที่มณฑลยูนนานในโครงการแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรม ระหว่างไทย – จีน ครั้งนั้นคณะผู้ผลิตได้นำผลงานมาเผยแพร่เป็นรายงานพิเศษในรายการข่าว ทาง สถานีโทรทัศน์ 9 อ.ส.ม.ท. ภายหลังกณะผู้ผลิตได้ออกเดินทางไปยังยูนนานอีกครั้งเพื่อถ่ายทำรายการ โลกสลับลี โดยเฉพาะ (ลัดดาวัลย์ กำแพงแก้ว, 2539 : 54) สารคดีชุดแรกของรายการ โลกสลับลี จึงได้ถือกำเนิดขึ้นในชื่อชุด “สิบสองปันนา” สารคดีชุดนี้ได้นำมาแพร่ภาพทางสถานี โทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 ในปี พ.ศ. 2532 เวลา 22.05 - 22.35 น. สลับกับการถ่ายทอดข่าว “ฮอตไลน์” จากสถานีโทรทัศน์ซีเอ็นเอ็น (CNN) ประเทศอังกฤษ หลังจากนั้นรายการ โลกสลับลี ก็ยังคงนำเสนอเรื่องราวทางศิลปวัฒนธรรมในเมืองไทยและประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงมาตลอด ทั้งยังได้นำเสนอเรื่องราวทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย สารคดีทั้งหมดที่ได้นำเสนอออกอากาศตั้งแต่ปีพ.ศ. 2532 – 2538 มีประมาณ 30 กว่าชุด แต่ละชุดมีจำนวนตอนตั้งแต่ 2 ถึง 19 ตอนแล้วแต่นั้น

ด้วยเหตุที่สารคดีโลกสลับลีมีความโดดเด่นในเนื้อหาที่ลึกซึ้งจึงได้รับความสนใจจาก ผู้ชมแม้ว่าจะอยู่ในช่วงแนะนำรายการก็ตาม จนกระทั่งคณะผู้ผลิตได้ผลิตวิดิทัศน์ออกจำหน่าย รายการ โลกสลับลี ก็ยังได้รับความสนใจอย่างแพร่หลายจากนักวิชาการ ข้าราชการ นักศึกษาและประชาชนทั่วไป (ลัดดาวัลย์ กำแพงแก้ว, 2539 : 104-105)

รายการ โลกสลับลี ได้รับรางวัลในระดับประเทศหลายรางวัล ทั้งยังได้รับคัดเลือกจาก บริษัทผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ของอังกฤษให้เป็นผู้ผลิตรายการร่วม (Co-producer) ในการผลิต สารคดีเรื่อง “The Last Tree in Thailand”

แนวคิดและเนื้อหาของรายการ โลกสลับลี

1. แนวคิดของรายการโลกสลับลี

แนวคิดของรายการโลกสลับลีประกอบด้วย 2 แนวคิดซึ่งมักจะนำเสนอควบคู่กันไปคือ แนวคิดด้านศิลปวัฒนธรรมและแนวคิดด้านธรรมชาติวิทยาโดยเน้นแนวคิดแรกเป็นหลัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบริษัทแปซิฟิกฯ ได้นำเสนอเนื้อหาทางธรรมชาติในอีกรายการหนึ่ง คือ สารคดี ธรรมชาติ (ลัดดาวัลย์ กำแพงแก้ว, 2539 : 57)

แนวคิดด้านศิลปวัฒนธรรมปรากฏในการนำเสนอวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของผู้คนในเมืองไทยและเพื่อนบ้านใกล้เคียง อาจมีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติวิทยาประกอบกันไป เช่น สารคดีชุด “แม่น้ำเจ้าพระยา” นำเสนอศิลปวัฒนธรรมของผู้คนตลอดเส้นทางของแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ได้สอดแทรกเรื่องปัญหาแม่น้ำเจ้าพระยาเน่าเสียและการรณรงค์แก้ไขเข้าไว้ด้วย

แนวคิดด้านธรรมชาติวิทยาสอดคล้องกับกระแสความตื่นตัวในการอนุรักษ์ สภาพแวดล้อมของโลก (ลัดดาวัลย์ กำแพงแก้ว, 2539 : 55) รายการ โลกสลับสี ได้นำเสนอ เนื้อหาทางธรรมชาติวิทยาที่สัมพันธ์กับศิลปวัฒนธรรมในแง่ลึกด้วยการแสดงปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างทันเหตุการณ์ พร้อมทั้งสัมภาษณ์นักวิชาการ บุคลากรของหน่วยงาน ผู้นำชุมชน และ ชาวบ้านอย่างทั่วถึง เช่น สารคดีชุด “ทะเลสาบในเมืองไทย” ได้เสนอวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณทะเลสาบ ประกอบกับการนำเสนอเรื่องสภาพและปัญหาสิ่งแวดล้อม

2. การนำเสนอและเนื้อหาของรายการ โลกสลับสี

2.1 การนำเสนอ

ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาในแนวศิลปวัฒนธรรมหรือธรรมชาติวิทยา ผู้ผลิตได้กำหนด การนำเสนอออกเป็น 2 ส่วน คือ ขอบเขตเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอ

2.1.1 ขอบเขตเนื้อหา

ขอบเขตเนื้อหาประกอบด้วยมิติด้านกว้างด้านยาวและด้านลึก มิติด้านกว้าง หมายถึงการนำเสนออย่างครอบคลุมทุกประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลของเรื่อง เช่น สารคดีชุด “แม่น้ำเจ้าพระยา” นำเสนอทั้งในแง่วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ธรณีวิทยา ศิลปวัฒนธรรม และ ปัญหาสิ่งแวดล้อม มิติด้านยาวครอบคลุมการนำเสนอภาพที่ทำให้มองเห็นและเข้าใจพัฒนาการระหว่างช่วงเวลา เช่น แม่น้ำเจ้าพระยามีชื่อปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรกในประวัติศาสตร์ในสนธิสัญญาที่สยามทำกับฝรั่งเศสสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การเปลี่ยนทางเดินของสายน้ำทำให้มีการขุดคลองลัดก้อให้เกิดชุมชนบางเกาะหรือบางกอกในปัจจุบัน จนกระทั่ง แม่น้ำเจ้าพระยาประสบปัญหาวิกฤตทั้งปัญหาน้ำแห้งและมลภาวะ มิติด้านลึกหมายถึง การนำเสนอเนื้อหาที่เชื่อมโยงกับจิตวิญญาณของผู้คน แสดงอารมณ์หรือกระทบบอารมณ์ เช่น ตื่นเต้น โสก สลด สนุกสนาน ขบขัน หรือประทับใจอย่างรุนแรง ปลุกจิตสำนึกหรือความตระหนัก

2.1.2 รูปแบบการนำเสนอ

ในส่วนของรูปแบบการนำเสนอประกอบไปด้วยมิติด้านรูปแบบการนำเสนอที่เป็นปัจจัยให้ผู้ชมได้รับทั้งอรรถรสและเนื้อหาทางความคิดและทัศนะ

รูปแบบการนำเสนอหมายถึงการนำเสนอให้ผู้ชมได้รับความบันเทิง เพลิดเพลิน ได้แก่ การวางโครงเรื่อง การดำเนินเรื่องดี การใช้ภาษาสละสลวยกินใจ การเคลื่อนไหวของกล้องได้อารมณ์สอดคล้องกับเนื้อหา คนตรีประกอบรับกับภาพและเนื้อหาอย่างกลมกลืน เสียงบรรยายได้อารมณ์และน่าเชื่อถือ

2.2 เนื้อหา

ส่วนสำคัญของรายการซึ่งอาจจัดเป็นแก่นของคุณภาพ คือ เนื้อหาทางความคิดและทัศนคติ คือสาระทางปัญญาและความรู้ใหม่ ๆ บนพื้นฐานข้อมูลที่ถูกต้องแม่นยำรอบด้าน ไม่ด่วนสรุปในประเด็นที่มีข้อโต้แย้ง ทำให้ผู้ชมได้รับแง่คิดใหม่ ๆ และเกิดสำนึกในการสร้างสรรค์ เช่น สำนึกที่รักและหวงแหนแม่น้ำอันเป็นเส้นชีวิต ทั้งนี้ไม่จำเป็นจะต้องสรุปหรือชี้นำความคิดไปในทางใดทางหนึ่งอย่างตายตัว อาจมีหลายแง่คิดหลายมุมมองให้ผู้ชมได้ใช้วิจารณญาณเองได้

การสร้างสรรคืบทสารคดี โลกสลัปลี

การสร้างสรรคืบทสารคดีโลกสลัปลี แยกได้เป็น 3 ประเด็นคือ กลวิธีการนำเสนอเรื่อง การนำเสนอภาพ และการใช้ภาษา

1. กลวิธีการนำเสนอ

กลวิธีการนำเสนอของสารคดี โลกสลัปลีมีอยู่ 2 วิธี คือ วิธีแบบบรรยายทั่วไปและการเล่าเรื่องแบบมีตัวละคร การบรรยายทั่วไปในสารคดี โลกสลัปลี มีทั้งการบรรยายตลอดเรื่องและการบรรยายสลับการสัมภาษณ์ เช่น ในบทสารคดีชุด “หนังไทย” ตอน “ภาพสะท้อนสังคม” ผู้ผลิตได้เสนอบทสัมภาษณ์ของผู้กำกับภาพยนตร์ประกอบการบรรยายเกี่ยวกับภาพยนตร์ 35 มิลลิเมตรและภาพยนตร์ที่สะท้อนภาพการต่อสู้ในสังคม ส่วนการเล่าเรื่องแบบมีตัวละครคือ การถ่ายทอดเนื้อหาผ่านตัวละครซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์จริง ชีรภาพ โลहितกุล (2539 : 48) เรียกกลวิธีการนำเสนอแบบนี้ว่า การนำเสนอแบบมีนาฏยลักษณะ (Dramatic Presentation) เช่น บทสารคดีชุด “เชียงตุง” ตอน “ไต้ร่มธรรม” ได้แสดงการดำเนินชีวิตของนายชายด้อย และ นางหอม นวลประกอบกับการถ่ายทอดพิธีบุญถวายทานน้ำอ้อยที่สามิภรรยาคุณนี้ได้ประกอบขึ้น

2. การนำเสนอภาพ

การนำเสนอภาพในสารคดีโลกสลัปส์เน้นการใช้ภาพเสริมบทบรรยายให้สื่อความได้ชัดเจนที่สุด ในกรณีที่บทบรรยายตอนที่เล่าประวัติความเป็นมายังไม่เข้าใจหรือไม่อาจหาภาพเหตุการณ์ ในอดีตที่กล่าวถึงได้ก็ต้องสร้างฉากขึ้นใหม่ เช่น เมื่อเล่าถึงพระยาสุรินทรราชดิษฐ์จับช้างได้ใช้วิธีถ่ายภาพการจับช้างทั่วไปมาทำเป็นภาพแบคกราวนด์โดยไม่ระบุว่าเป็นการจับช้างในสมัยใด (ธีรภาพ โลหิตกุล (สัมภาษณ์) ,10 พฤศจิกายน 2540) ถึงแม้ว่าผู้ผลิตสารคดี โลกสลัปส์ จะสามารถสร้างกลวิธีการถ่ายภาพได้มากมายแต่ก็ไม่ได้เน้นแต่กลวิธีจนมองข้ามเนื้อหา ผู้ผลิตให้ความสำคัญกับเนื้อหาสาระเท่าเทียมกับกลวิธีการนำเสนอ ดังที่ธีรภาพ โลหิตกุล (2539 : 33) กล่าวว่า

...หากสารคดี...ยึดติดกับเรื่องเทคนิคภาพและการตัดต่อมากเกินไปก็จะเป็นสารคดีที่ภาพสวย เทคนิคแพรวพราว แต่ขาดสาระทางสร้างสรรค์ก็ไม่เกิดประโยชน์อันใดกับผู้ชมซึ่งเขาสามารถหาคุณภาพสวย เพลงเพราะ เทคนิคดี จากมิวสิควิดีโอดี ๆ ที่มีอยู่มากมายได้ในปัจจุบัน โดยสรุปแล้วสัดส่วนของรูปแบบกับเนื้อหาหรือเทคนิคการนำเสนอกับสาระทางปัญญา ควรให้สัดส่วน 50 : 50

3. การใช้ภาษา

การใช้ภาษาในบทบรรยายของสารคดี โลกสลัปส์ เน้นความง่าย กระชับ สอดคล้องกับภาพและเหมาะสมกับผู้ชมกลุ่มกว้าง ธีรภาพ โลหิตกุล (สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2540) กล่าวถึงการใช้คำบรรยายเรื่องว่า คำคำหนึ่งเป็นคำที่ยิ่งใหญ่ แต่ถ้านำมาใช้กับภาพที่ไม่ยิ่งใหญ่ คำนั้นก็ไร้ความหมายหรือใช้คำที่ยิ่งใหญ่แต่เพลงไม่ยิ่งใหญ่คำนั้นก็ไม่ได้เกิดประโยชน์ นอกจากนี้ภาษาที่ใช้ต้องคำนึงถึงกลุ่มผู้ชมเป็นสำคัญ เนื่องจากสารคดี โลกสลัปส์ เป็นสารคดีสำหรับครอบครัวกลุ่มผู้ชมอยู่ในระดับมัธยมขึ้นไปผู้ผลิตจึงต้องระมัดระวังการใช้ภาษาไม่ให้ซับซ้อนเกินไปเพื่อให้ผู้ชมกลุ่มกว้างสามารถเข้าใจได้

ขั้นตอนการเขียนบทสารคดี โลกสลัปส์

1. การค้นคว้าหาข้อมูล

ฝ่ายข้อมูลหรือผู้เขียนบทสารคดี โลกสลัปส์ ค้นคว้าหาข้อมูลมาสร้างสรรค์บทสารคดีจากแหล่งข้อมูล 3 แหล่ง (ธีรภาพ โลหิตกุล, 2539 : 87) คือ 1) จากการค้นคว้าหาข้อมูลเอกสารในห้องสมุด ทั้งข้อมูลทางวิชาการและข้อมูลเชิงประสบการณ์ 2) จากนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญ และ 3) จากการเดินทางไปสำรวจในพื้นที่ คือการสังเกตพื้นที่จริง การพูดคุยกับแหล่งข้อมูล ท้องถิ่น และการค้นคว้าเอกสารจากศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น

2. การเขียนโครงร่างบท

สารคดีโลกสลัปส์ไม่มีบทสมบูรณ์ก่อนการก่อนทำ เพราะสารคดีเป็นการบันทึกภาพเหตุการณ์จริง ข้อมูลที่กำหนดตายตัวอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ จะมีเพียงแต่ทางการถ่ายทำคร่าว ๆ ที่เรียกว่าทรีตเมนต์ (Treatment) เป็นแผนงานการถ่ายทำเท่านั้น ทรีตเมนต์ ได้แก่ การกำหนดแก่นเรื่อง (Theme) และ โครงร่าง (Plot) ของเรื่องซึ่งธีรภาพ โลหิตกุล (2539 : 89) ได้กล่าวไว้ว่า

... ธีม [แก่นเรื่อง] และพล็อต [โครงร่าง] คือ ทิศทางไม่ใช่กรอบขังความคิดของเรา เมื่อลงพื้นที่ย่อมสามารถยืดหยุ่นหรือปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์และความเหมาะสมอันควรจะเป็น บ่อยครั้งที่... ได้ภาพและข้อมูลนอกเหนือความคาดหมายมาสร้างสีสันให้กับงานสารคดีทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมุมมอง การช่างสังเกต ช่างซักถาม และการตัดสินใจอย่างฉับพลันแต่รอบคอบในขณะที่ทำงานในพื้นที่

3. การเขียนบทสมบูรณ์

บทสมบูรณ์ (Full Script) พัฒนามาจากโครงร่างบท ผู้เขียนบทอาจจะแก้ไขตัดแปลงหรือเพิ่มเติมจากโครงร่างที่มีอยู่เดิม ทั้งนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่มีอยู่ซึ่งได้แก่ภาพและเสียงที่ได้บันทึกมาผู้เขียนบทหนึ่งคนจะรับหน้าที่เขียนบทสารคดีทั้งหมดยกเว้นสารคดีที่มีความยาวมากจะมีการแบ่งงานกันทำ

ตัวอย่างการวางทริตเมนต์ของสารคดีชุด “เชียงใหม่

Theme : เชียงตุง = แคว้นแคว้นต้องคำสาปในแดนพม่าแต่อบอวลด้วย
เสน่ห์แห่งสีสันวัฒนธรรมล้านนาแบบไทเงิน

- Plot :
- (1) เชียงตุงเป็นถิ่นฐานของชนเผ่าไทเผ่าหนึ่งคือชาวไทเงิน จึง
เสมือนการเดินทางไปเยี่ยมชมชาติพี่น้องไทในแดนไกล
 - (2) อย่างเป็นทางการคือไทเงิน ชีวิต วิญญาณ วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์
แตกต่างจากพม่า และเผ่าไทอื่น ๆ อย่างไร ? อยู่อย่างไรไทเงิน
คืออย่างไร?
 - (3) ไทเงินเป็นพลเมืองชั้นสองของพม่า ถูกปิดกั้นทางการเมืองแต่
ไม่ถูกปิดกั้นทางพุทธศาสนา (เพราะพม่าก็คือพุทธ) ไทเงิน
ยึดถือว่าเกิดมาชาติหนึ่งพึงทำบุญสำคัญ 4 ประการ
1) บวชเณร 2) บวชพระ 3) บุญถวายน้ำอ้อย 4) ทาน
เวสสันดร (เทศน์มหาชาติ) โดยเฉพาะบุญถวายน้ำอ้อย
ไทเงินถือว่าเป็นบุญใหญ่เท่า ๆ กับสงกรานต์
 - (4) ไทเงินเชียงใหม่ เป็นเผ่าไทที่ระบอบกษัตริย์รุ่งเรืองมาก แต่
พม่าพยายามขูดรากถอนโคนราชสำนักเชียงใหม่ ถ้าสุดได้
ทำลายพระราชวังหลวงทิ้งแล้ว แต่ยังมีหอหลวงหรือ
พระราชวังเหลืออยู่บ้าง คนในราชสำนักยังพอมิ
 - (5) กองทัพไทยสมัยจอมพล ป. เคยยึดเชียงใหม่ 3 ปี ปกครอง
เป็นจังหวัดหนึ่งของเมืองไทย คั่นหาร่องรอย (ธีรภาพ
โลहितกุล, 2539 : 97-98)